

BO CAVEFORS:

Om Sparta, Aten och Europa

Spartakisternas patriotism ledde till totalt förnekande av egenvärdet och den utplånade alla individuella särintressen. Spartakisterna hade som valspråk *Statens väl*. Förnöjsamhet, att lyda order och självdisciplin, var självklara levnadsregler.

Varje sann demokrat anser sig representera Aten och inte Sparta. Aten, säger man, stod för ljus, frihet, kultur och demokrati med Perikles som superstar på gudarnas himmel, medan Sparta var ett dåtida Preussen, nästan som vår tids nationalsocialistiska Tyskland.

Den här bilden av Aten och Sparta är inte riktigt sann, menar Gerd-Klaus Kaltenbrunner i sin senaste essaysamling, *Vom Geist Europas. Landschaften. Gestalten. Ideen* (MUT-Verlag, Asendorf 1987, 432 s., DM 54.-).

I sin historiesyn utgår Kaltenbrunner från Brandenburg-Preussen som den norra polen i det Europa där Österrike är kontinentens sydpol. Europeisk historia har formats inte endast av Aten, utan även av Sparta, som i flera avseenden var en mönsterstat och inte det anarkistiska samhälle de tyska spartakisterna Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht drömde om. Inte heller Adolf Hitlers anarkism hade mycket gemensamt med det gamla Sparta.

Även om de riktiga spartakisternas liv utmärktes av hårdhet och ett spartanskt leverne, så var Sparta liksom Aten en kulturstat som värnade om artister, sångare, skådespelare och författare ungefär på samma sätt som det upplysningstörstande men efterblivna Preussen drog till sig Hegel och Schelling från Schwaben, Freiherrn vom Stein från Nassau, Savigny från Hessen och Ranke från Sachsen. Trots

den militanta uppbyggnaden var den spartanska staten intresserad av musik och diktning, av dansen för att kunna vidareutveckla turnéspelet, av poesien som politisk retorik och av musiken vid parader och dressyrer. Man spelade militärmusik och körmusik. Spartansk estetik motarbetade kulturell autonomi, t ex privata skolor.

Gerd-Klaus Kaltenbrunner plockar fram alla de negativa aspekter en nutidsmänniska som upplevt två europeiska världskrig, kan ha om Sparta, men han visar också på det spartanska samhällets positiva sidor. Kvinnorna i det konservativa Sparta tilläts göra allt som var förbjudet för medsysstrarna i det liberala Aten. I Lakedaimon hade de större frihet än männen, inte endast i kärlek utan också inom affärlivet, där kvinnorna stod under en generösare rättsordning än männen. Spartas kvinnor ägde större rikedomar än sina bröder, män och älskare. Aristoteles och andra atenare menade, att med de spartanska kvinnornas frihet började det gå alltför långt.

Det spartanska maktsamhället, den maskulina krigarstaten Sparta, hade sin motvikt i en glad och erotisk kvinnokultur. I Aten var allt annorlunda, där hade kvinnorna inte ens tillträde till sportarenorna.

Såväl sköna Helena som Menelaos med det vackra håret, härstammade från Sparta. De spartanska kvinnorna var berömda för sitt pregnant sätt att säga sanningar; de var lakoniska. Kaltenbrunner menar, att den som talar om grekisk kultur som grunden för europeisk kultur, inte får glömma det spartanska arvegodset, det Sparta som i sig förenade det splittrade Greklands kulturer, det Sparta som var

annorlunda än Aten, men likvärdigt.

Att Sparta blev en kulturnation, menar Kaltenbrunner, berodde till stor del på nationalismen, att man stred inte endast för Sparta utan för hela Grekland. Därför var det omöjligt att acceptera vapenvägran och desertering. Varje man måste vara villig bekämpa statens fiender. Denna kollektivism, denna dygd, kanske måste återupplivas, trots att ämnet i dag är tabu, om Europa skall bestå som kulturellt centrum.

Provocerande? Möjligen. Lika fascinerande är Kaltenbrunner när han berättar om Platons läromästare, Pytagora från ön Samos. Från Pytagora hämtade Italien grunderna till filosofi och naturvetenskap, framför allt matematik och medicin. Och Pytagoras sats, som visserligen var känd redan av babylonierna, men där Pytagora gjorde de korrekta matematiska beräkningarna för att teorins riktighet skulle kunna bevisas.

Babylonierna och magin är ett annat av Gerd-Klaus Kaltenbrunners teman. Som han ser det, var det oförnuftigt av kristendomen att avvisa magin och karakterisera den som ett hedniskt trolleri, som ett djävulens bländverk där det i Matteus 2:1-12 står: "Då kallade Herodes hemligen de vise männen till sig och sporde dem noga om tiden, då stjärnan syntes...". Det är dessa tre stjärnkunniga magiker som förebådar Jesu födelse; de kallas i vår tid för De Tre Heliga Konungarna eller för De Tre Vise Männen. De var magiker som på sin resa förde med sig ett urgammalt vetande om stjärnorna. Förmodligen tillhörde de en stjärnkunnig prästorden i Egypten. Det var sådana stjärnkunniga magiker som under tolv år undervisade Pytagora så att han förstod

kosmos harmoni, att världsalltet skapats av muserna.

Svårare är det att till dagens värld överflytta Pytagoras kosmonitiska regeringsideal. Pytagoras samhälle var ingen demokrati utan en aristokratisk republik, vars ledande kader bestod av en kämpande elit. Den orden Pytagora grundade var endast tillgänglig för konstnärer, vetenskapsmän och rättslärda. Man accepterade varken massans makt eller ensamvarens diktatur. Därför, eller trots detta, anklagades pytagorerna för att försöka införa ett tyranniskt statskick. Man anklagade dem för att vara folkets fiender.

Kaltenbrunner hävdar att Pytagora var en av de viktigaste av Europas många fäder.

Från Grekland hamnar Kaltenbrunner på Gotland, som han ser som en clearingcentral för hedendom och kristendom. Att komma till Gotland är som att försättas i ett tillstånd där världen uppfylls av mystik. Gotland har än i dag en kultur som kan återföda asarna. På Gotland finns en sensibilitet, en mottaglighet för att invänta såväl Kristus som Odin.

Gerd-Klaus Kaltenbrunner undrar om det inte i dag i såväl Europa som Asien, kanske framför allt i islamska länder, pågår en re-volution i ordets ursprungliga betydelse, d v s en återgång till de religiösa källorna. Tecknen är många, som utvecklingen i Iran, entusiasmen för nordamerikanska indian kulturer, konflikterna inom den kristna kyrkan i Europa, där några vill åter till kyrkans ställning vid tiden för konciliet i Trient och som därför kallas för konservativa traditionalister, medan andra drömmer om urkyrkan och betecknar sig som progressiva. Få vet eller anar ens vad en sådan återgång, en

sådan reträtt från teologisk klarsyn, skulle innebära.

Intresset för Graalsriter, rosenkreuzare, toteism och häxeri, är i stigande.

Efter utflykterna till Grekland och Gotland skriver Kaltenbrunner om Ramon Llull, trubaduren från Mallorca som var den kristen-islamska dialogens pionjär. För att förstå islam och hedendom, måste man som Llull, vara fullt förtrogen med sin egen religion. Ramon Llull lärde sig arabiska för att kunna läsa Koranen och blev förvånad när han i denna bok fann att man talade mer om den Heliga Maria än vad som sker i Nya Testamentet och att Jesus visserligen inte framställdes som Guds Son, men dock som en av de stora profeterna. I Koranen bekräftas såväl Marias jungfrufödsel som Jesu uppståndelse från de döda.

Ramon Llull menade att det måste vara Jesu själv som gav honom kraften att lära sig arabiska, så han kunde förmedla budskapet om försoning mellan den kristna och den islamska världen. Sådan idealism kunde endast sluta på ett sätt; vid slutet av 1315 eller i början av 1316 stenades Ramon Llull till döds av en islamsk mobb. Han är en av kyrkans martyrer.

Gerd-Klaus Kaltenbrunner är en konservativ förnyare och en konservativt okonventionell tänkare, som gärna talar om det europeiska kulturarvet alltifrån Pytagora, Sparta och Aten, över Meister Eckhart och prins Eugen av Savoyen, till Johann Gottfried Herder och Friedrich Hölderlin. Kaltenbrunner är mästare i att upptäcka intressanta historiska förebilder som ligger vid sidan av dagens allfarvägar. Han är inte sällan provocerande i sina historiska sammanfattningar. Han plockar fram nya aspekter, nya former för att pas-

sa in dem i den dagens verklighet vars historiska förutsättningar människorna som format också vår historia, är en del av.

Ett av bokens kapitel är det föredrag Kaltenbrunner höll när han 1986 fick Adenauer-priset för litteratur, där han beklagar att essayen inte är någon populär litteraturform, varken bland författare eller allmänhet. Det finns alltför få essayister i vår tid. Kaltenbrunner beundrar essayistikens fäder bland högrenässansens stora allvetare, Montaigne och Bacon.

Kaltenbrunner menar att den riktiga essayisten bör försöka att i förhållandevis kortfattad form ge god insikt i ett ämne och överblick av ett ämne. Den riktiga essayen utmärkes av att författaren ställer sig själv i skuggan av det material han presenterar; till skillnad mot den skönlitteräre författaren. Detta innebär inte att essayisten inte skall ge uttryck för sitt subjektiva förhållande till det material han presenterar, eller att han skall avstå från att vidareutveckla tankemönster utifrån det material och de kunskaper han inhämtat, men essayisten måste vara medveten om att det inte är det egna tänkandet som är primärt, utan primärt är det material som skall presenteras. Ett vetenskapligt arbete behöver inte vara litterärt bearbetat, vilket essayen måste vara. Den måste dessutom vara vetenskapligt lika korrekt som det vetenskapliga verket.

Många sk essayister ser i essayistiken en litteraturform där man kan presentera vetenskapligt material och allmänna åsikter, utan att själv ha tillräcklig bildning eller vetenskapligt kritisk skolning. Men detta är inte essayistik, utan encyklopedism. De stränga kraven på den sanne essayisten innebär att denna kan se på sitt ämne med större vidsyn än vetenskaps-

mannen som skriver ett vetenskapligt arbete. Essayisten bör vara så väl insatt i sitt ämne att han kan ifrågasätta andra essayisters och vetenskapsmäns uppfattningar och göra det på ett så fritt och underhållande sätt att han stimulerar läsarens intellekt.

I *Vom Geist Europas* skriver Gerd-Klaus Kaltenbrunner också om bl a Emily Dickinson, Friedrich von Spee, Don Juan d'Austria, Novalis och Friedrich W J Schelling. Som essayist är Kaltenbrunner

värdig arvtagare till sådana mästare inom konservativ essayistik som Friedrich Schlegel, Adam Müller, Friedrich Nietzsche, Kardinal Newman, Chesterton, T S Eliot och George Santayana. Han är tillräckligt förtrogen med det kristna kulturarvet för att kunna placera det mitt i den europeiska byn, vars skilda kulturer är kontinentens styrka. Men samtidigt som mångfalden stimulerar, kan den leda till att Europa slits i stycken av trycket utifrån, om inte kraftsamling sker inifrån.